

ЩОДО СУЧАСНОЇ СТРАТЕГІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Турченко О. Г.

Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця (Україна)

e-mail: turchenko@donnu.edu.ua

Національна безпека держав загалом та України зокрема формується і реалізується сьогодні за складних умов, коли фактично нівелюється різниця між внутрішніми та зовнішніми аспектами безпеки, одночасно зростає вага як несилових (політичних, економічних, соціальних, енергетичних, екологічних, інформаційних тощо), так і силових (під час реалізації права на самооборону у захисті свого суверенітету, територіальної цілісності) складників її забезпечення; в умовах зростаючої кількості збройних конфліктів у світі; в умовах формування європейської наднаціональної ідентичності.

Складником механізму забезпечення національної безпеки є розробка стратегічної документації у сфері національної безпеки з урахуванням реального стану міжнародних відносин, сучасних викликів і загроз національній, регіональній та глобальній безпеці. Все це обумовлює актуальність дослідження та мету публікації.

Стаття 23 ЗУ «Про правотворчу діяльність» від 24 серпня 2023 р. № 3354-IX вказує, що програмні документи публічної політики («документи програмно-цільового характеру, в яких відображаються пріоритетні напрями розвитку публічної політики, визначаються та обґрунтовуються стратегічні цілі публічної політики) приймаються, видаються або укладаються у формі: 1) встановленій Конституцією України та (або) законом, зокрема загальнодержавної програми економічного, соціального розвитку; програми АРК з питань соціально-економічного та культурного розвитку, раціонального природокористування, охорони довкілля; місцевої або регіональної програми соціально-економічного та культурного розвитку; 2) доктрини, стратегії (для розроблення документів прогнозування розвитку країни, окремого виду суспільних відносин на довготривалий період та способів досягнення поставленої мети); 3) програми, плани (для розроблення послідовності реалізації заходів, необхідних для досягнення поставленої мети). Зі змісту наведеної статті можна зробити висновок, що Закон надає загальний перелік форм документів програмно-цільового характеру, але не їх ієрархію.

П. 12 статті 1 ЗУ «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII містить положення, що оборонне планування здійснюється шляхом розроблення відповідних концепцій, програм і планів. П. 2 ч. 4. статті 4 закріплює, що предметом цивільного контролю є зміст і стан реалізації стратегій, доктрин, концепцій, державних програм та планів у сферах національної безпеки й оборони. П. 4 статті 13 відносить до повноважень Президента України затвердження своїми указами стратегій, доктрин, концепцій. Ч. 3 статті 25 Закону також

визначає, що документами довгострокового планування (понад п'ять років) є Стратегія національної безпеки України, Стратегія воєнної безпеки України, Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України, Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України, Стратегія кібербезпеки України, Національна розвідувальна програма; документами середньострокового планування (до п'яти років) є програми; короткострокове планування ж (до трьох років) передбачає щорічне розроблення відповідних планів.

Щодо ієрархії керівних документів у сфері державної політики єдиного підходу немає. Так, РНБОУ пропонує таку: «доктрина – концепція – стратегія – програма – план», таку ж позицію підтримують і деякі науковці (наприклад, А. Баровська, М. Кизим, О. Решетняк, В. Хаустова. Також представники юридичних, політичних, військових наук пропонують інші підходи. Зокрема, Г. Ситник бачить цю ієрархію як «концепція – доктрина – стратегія – програма»; А. Кузьменко починає її саме зі стратегії («стратегія – концепція – доктрина – програма»); В. Ліпкан значно спрощує перелік таких документів і виділяє «концепція – доктрина – закон». Така позиція дослідника була актуальна на період початку 2000-х років, але не відповідає положенням сучасного чинного законодавства.

Враховуючи наведене, можна зробити висновок, що ієрархія керівних документів у сфері забезпечення національної безпеки виглядає як «стратегії – доктрини – концепції – програми – плани».

Варто погодитися з А. Семенченком, що саме стратегія виступає перехідним документом між державною політикою та державним управлінням, між рівнем концептуальних засад політики та виконавським (адміністративним) рівнем, на якому політичні рішення трансформуються у відповідні стратегії, програми, проекти тощо [1].

Перша Стратегія національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється» була затверджена 12 лютого 2007 року, у 2012 році була прийнята нова редакція Стратегії, наступна Стратегія – у 2015 році.

Сучасна Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020, має назву «Безпека людини – безпека країни» і визначає головною ціллю державної політики національної безпеки реалізацію статті 3 Конституції України: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека – найвища соціальна цінність в Україні»; найвищим пріоритетом – «встановлення миру, відновлення суверенітету і територіальної цілісності України у межах її міжнародно визнаного державного кордону» (п. 2, 3). Порівнюючи Стратегії національної безпеки України, М. Співак вказує, що стратегії як довгострокові документи зачіпають політичну (у контексті конституційної реформи), соціально-економічну (у контексті євроінтеграційних процесів) і воєнно-політичну (в контексті процесів євроатлантичної інтеграції) сфери

та за змістовим наповненням відповідають подіям часу, розумінню національної безпеки різними інтелектуально-політичними елітами, що привело до перманентної ідеолого-політичної конкуренції та суспільно-політичних конфліктів і врешті-решт послабило національну безпеку України, посилюючи конфліктогенність суспільства [2, с. 1055].

Треба зазначити, що порівняно з попередніми, Стратегія 2020 року характеризується більш чітким визначенням стратегічних напрямів, комплексним розумінням потреби забезпечення безпеки через боротьбу з загрозами та небезпеками прогнозуванням, попередженням, виявленням, убезпеченням «негативних наслідків». Стратегія також стала основою для розроблення наступних документів планування у сферах національної безпеки і оборони, що визначають шляхи та інструменти її реалізації.

В сучасних умовах збройної агресії проти України і після перемоги дедалі актуальнішим стає питання розробки нової стратегії національної безпеки, або великої стратегії України.

Велика стратегія – це концептуальна основа для використання національними державами військових та невійськових інструментів зовнішньої політики для просування своїх основних інтересів.

Прихильник т. зв. прогресистів та ідеї великої стратегії, американський професор Джефрі Фрідман, аналізуючи велику стратегію США, виокремлює чотири формотворчі сфери чи компоненти: 1) військовий компонент – військовий потенціал, який дає можливість перемогти противника, який загрожує національним інтересам; 2) геополітичний компонент – мережа союзів, домовленостей і альянсів, які дають змогу стримувати потенційного ворога чи конкурента і унеможливають реалізацію ними своєї агресивної стратегії; 3) економічний компонент – глобальна система вільної торгівлі та міжнародних фінансів; 4) ціннісний (ідеологічний) компонент – порядок, що базується на певних цінностях. Так, Велика стратегія глибокого залучення, на його думку, стверджує, що американські військові можливості та зобов'язання щодо безпеки допомагають подолати міждержавну конкуренцію в безпеці; участь США в міждержавних організаціях і торговельних мережах допомагає «замкнути» інші країни в моделі співпраці, які сприяють інтересам США [3].

Як справедливо зауважує О. Мережко, в такому вигляді велика стратегія поєднає реалізм із його ключовою категорією «національні інтереси» і балансом сил на міжнародній арені, та ідеалізм у міжнародних відносинах, спрямований на міждержавне співробітництво і розбудову міжнародних інституцій [4].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Семенченко А. І. Розробка категорійно-понятійного апарату стратегічного планування з державного управління забезпеченням національної безпеки. *Державне управління: теорія та практика: електрон. фах. вид. НАДУ*. 2007. № 2(6). URL: <http://surl.li/tlbkxz>

2. Співак М. В. Стратегії національної безпеки України: порівняльний аналіз. *The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects*: Scientific monograph. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2022. P. 1049–1056. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/237/6350/13386-1?inline=1>
3. Friedman J. A. Progressive Grand Strategy: a Synthesis and Critique. *Journal of Global Security Studies*. URL: <https://cpb-us-e1.wpmucdn.com/sites.dartmouth.edu/dist/0/433/files/2022/09/Friedman-Progressive-Grand-Strategy.pdf>
4. Мережко О. Велика стратегія України. *Lb.ua*. 01.06.2023. URL: https://lb.ua/world/2023/06/01/558121_velika_strategiya_ukraini.html